

רע"א שבעים אמה ושירים על שבעים אמה ושירים עירובין פ"ב מ"ה, אם יש לזו שבעים אמה ושירים ולזו שבעים אמה ושירים שם פ"ה מ"ב (ובמשניות שבגמרא: ושירים) וכ' רש"י והרב ואיך דהשיריים הם ד' מפחים לכל צד או $\frac{2}{3}$ אמה נמצא שכל צלע היא ... 70,666 אמה וכן איתה בירוש' כלאים פ"ו ה"ד שמואל אמר רסד' על רסד' שני שלישי אמה שנו, וכן יצא לנו ממתניתן שם פ"ה מ"ב שמצטרפת לשני קרפפין מאה וארבעים ואחת ושליש אמה, נמצא לכל קרפף $(2:141 \frac{1}{3}) = 20 \frac{2}{3}$ - ויהי השטח $(70 \frac{2}{3} \cdot 70 \frac{2}{3}) = 4998 \frac{1}{9}$ אמה וכ"כ בפ"י המשנה להר"ם שהשטח הוא ד' אלפים התקצ"ג ושבע השיעיות, וחסר לה' א"פים-שש אמות ושתי השיעיות, וכ"ה בירוש' עירובין פ"ב ה"ה: נשתיר שם (מה' אלפים) השעה עשר תילתין חסר תשעי (כצ"ל ורצ"ל $\frac{1}{9} - \frac{1}{9} = 6 \frac{2}{9}$). אכן ר"י בבבלי שם כג, ב אומר דבר מועט יש על שבעים אמה ושירים ולא נתו חכמים בו שיעור ופ"י רש"י שהוא מתיר ה' אלפים אמות שלימות (מרובעות) ולפ"ו תה"י הצלע $(6000 \sqrt{V}) = 70,707$ דל מזה שיעור הצלע לר"ע (... 70,666) יהי הדבר מועט 0,041 אמה ולכן לא נתנו בו חכמים שיעור.

ודע דרש"י הושה מדותיו ולדעתו בין השבעים אמה ושירים דר"ע ובין השבעים אמה ושירים דריב"ב הם $\frac{4998}{9}$ אכן בפ"י הכש' להר"ם ובתוס' עירובין דף כג, ב ד"ה ר"ע היינו ת"ק כהנו דלריב"ב הם ה' אלפים שלימות, ע"כ. ויהיו השירים שלו ... 0,707 כמבואר לעיל. ובירוש' איתא על דברי ריב"ב הג"ל רשבינ בשם ר"י מחצר המשכן למדו, וע"ז הקשו וחמשין זימנין מן מאה הא חמש אלפין שבעין סן שבעין הא חמשין אלפין פרא מאה ז והרצו והנינו שבעים ושירים רצ"ל שהשיריים משלימין את המאה החסרים (דהיינו שהשירים הם לכל צד ... 0,707 או חמש שביעיות, והכל רק בקירוב) והקשו עוד והני שמואל (אמה) ושני שלישי אמה שנו (עיין לעיל) דלא נתוסף ע"י השירים רק $\frac{98}{9}$ (ובסך הכל $\frac{4998}{9}$) וחרצו כהדא דהני (היא הברייתא המובא בבבלי שם) יש כאן דבר קל ולא יכלו חכמים לעמוד עליו, רצ"ל דהשירים לריב"ב הם יותר סן ב' שלישי אמה דהני שמואל (וההיא ברייתא דשמואל איתא כר' עקיבא, עיין בבבלי שם). ולפי פירושי בהירוש' מסקנת הסוגי' דלריב"ב השיעור הוא ה' אלפים אמה שלימות כדעת הר"ם והתוס', ומדברי המפרשים שם כשמע שהמסקנא היא דהשיעור הוא רק שבעים אמה ושני שלישי אמה והוא כשימת רש"י נעניין שם דמפרשי להדא דהני דלפי שאי אפשר לעמוד עליו, לכן נתנו את השיעור רק ב' שלישי אמה להחמיר, אבל בסוגי' הבבלי מוכח שמפרשים הברייתא

בראשית כט-כו, ו' רש"י אין משמע שבוע אלא שבועה (אכן להרמב"ן פ"א"ב, עיין לקמן) ובהלמוד שבוע הכן כ"ב ס"ב ופ"י הרשב"ם טילה שהיא לסוף ז' ימים, והרבו בס"ג (ושבעים ויקרא יב-ה הוא ווגי) כמו וחג שבועות תעשה לך שבות לד-כב. - ב) להיקף מספר ז' שנים, כמו שבוע אחד וחצי השבוע דניאל מ-כו, והרבו בס"ז כמו שבעים שבעים שם מ-כד, ובהלמוד נמצא הר"פ עד"ז כמו לאחר שבוע שנה גיטין ע"א. שבוע זה אסור בכל השבוע נדרים רפ"ח עיין במפרשים שם, סנהדרין ההורגת אחד בשבוע מכות סופ"א. באיזה שבוע באיזה שנה סנהדרין רפ"ה, שבוע שב"ד בא בו סנהדרין צ"א ופ"י רש"י שמיטה (רצ"ל הו' שנים האחרונים). והבי מוכרח דהרי אמרו אח"ז: שנה ראשונה.. שני... והח"ק כ' ומנין שבע ימים וכל"מ סנהדרין צ"א שבוע שב"ד בא בו עכ"ל, ומעות הוא בירוד. ולדעת הרמב"ן גם מלא שבע זאת פ"י זמן ז' שנים. -

שבת. (ובל"א ובהלמוד: שבתא) עיקר השם הונח על השבייתה והמנוחה. (ונקרא כן א) עפ"י שבת בראשית, כמו ויום השביעי שבת, שבות כ"י, ומה: ז' ימים משבת לשבת כמו לדיק באי השבת עם יוצאי השבת ט"ב יא-יט ודחי"ב כג-ה. ונבדברי חז"ל בהבלעת התיו כמו האי מאן דבחד בשבא.. דנתרי בשבא שבת קנו,אן ובנדרים רפ"ח שבת זו אסור בכל השבת ע"ש במפרשים. ז' ימים בכלל, כמו שבע שבתות ויקרא כג-טו שהר"א כשבעא שבעין וכן עד כמחרת השבת הר"א עד מכתה שבועתא שביעתא וכ"ה בכמה דפוסים וכ"ה לפי עדות רש"י שם. ובדפוס דאם עם עשיה פרושים הר"ל' איתא עד מכתה יומא מכתה שביעתא, והוא מעות וכ"ה בת"י. וכ' הרמב"ן שם: בעבור שיש בכל שבעה ימים שבת אחת... נקרא שבוע אחד שבת אחד והוא לשון ידוע ומורגל בדברי חז"ל שפעמים בשבת בתי דינין יושבין בעיירות [ריש בתובות]. אבל משם לענ"ד לאו ראי', דשם קאי על משבת לשבת. ואולי ראתו רק על ששבת אין פירושו שבת בראשית אלא כל השבוע, ועדיין דחיק. ב) שנה השמיטה, כמו ורשבת ונפתחה בר עמוס ח-ה שתי' שמיטה, ועיין רש"י שם, ומהו משך הזמן שבין שמיטה לשמיטה (ז' שנים) כמו שבע שבתות שנים ויקרא כ"ה-ח שמפרש קרא גופא שבע שנים שבע פעמים. (ויהי גם כאן המעם כמו שבי' הרמב"ן לענין השבוע, לפי שבכל ז' שנים יש שמיטה אחת י"ן ובנדרים רפ"ח שבת זו אסור בכל השבת, ע"ש במפרשים.

שיריים ושירים. [שבעים אמה ושיריים, ושירים אר"י ב"ב הגנה והקפ"ף שהן שבעים אמה ושירים על שבעים אמה ושירים ... מטלמלין בתוכה...]

(י) ואולי שבת הוא כמו שבעת, בהבלעת העיין, וזכמו שבע שבתות, שבע פעמים שבע, וכוה אתא יותר נכון ספ"א דקרא: שבע ... שבע פעמים. (רסד) בירוש' עירובין איתא תני שמואל אמה ושני שלישי אמה שנו ובפ"מ פ"י רכל אמה ואמה יש בה אמה ושני שלישי אמה ואין כל מובן לזה ול"ז או רצ"ל: אמר (במקום אמה כמו בכלאים, או שחטר מלת ע', רצ"ל תני שמואל ע' אמה ושני שלישי אמה שנו. - רסד') אולי פ"ס הוא וה"י ב' ע' ושני שלישי, ואחר שחשב את הנוי של ושני לל מר דהו אל העיין ויצא מלת על. -

דעתו כן. אלא שאין אנו צריכין לזה כי מצינו להערוך (הביאו התוס' עצמם מנחות לה, ב ד"ה וכמה שיעוריהו, ורמו ע"ו המציין בתוס' דעירובין שם) שגם הוא מפרש צרדה אצבע אמצעי, והביא כן בשם הילמדנו והו' בהנחומא סוף פ' בא וו"ל התנחומא ומה צרדה, אצבע אמצעית. והערוך הוסיף פ"י הוא אצבע ארוכה, ובא"ו ה"ל הפילין ס"ו תקסה הביא לשון הערוך כזה: ומאי אצבע צרדה פ"י אצבע ארוכה, וכפה"ג נשמטו במעות המלות, אצבע אמצעית".

שמיני. ב' ניצים דרוסה, ב' שמיני ניצים ירושי ריש קדושין ובהוספתא ב"ב פ"ה איהא שמינית וכבבלי קרושין יב, ב איהא שמנין. עיין ע' דורס שלפי הגרסא שלפננו השמיני $\frac{1}{12}$ מעה [או $(\frac{16}{12}) = 1\frac{1}{3}$ גש"כ] ואין מעם להשם שמיני, או שמינית. אכן לגרסת הערוך השמיני $\frac{1}{8}$ מעה [או $(\frac{16}{8}) = 2$ גש"כ] ויה' מעם השם שמיני ובפרט השם שמינית לפי שהוא $\frac{1}{8}$ מעה.

שמינית. א) שם מטבע, ע"ע שמיני. ב) שם מדה, ובמדת הלח עושה ... ולוג וחצי לוג ורביעית [וחצי שמינית] ואחד משמונה בשמינית וזהו קורטב ב"ב צ"א, ותוספתא ב"ב פ"ה, וכ' הרשב"ם על שמינית דהיינו חצי ביצה ורביע ביצה, שהוא $\frac{1}{8}$ לוג, ע"ע, וכ"כ הר"ם תרומות פ"א מ"א: ושמינית הוא שמינית הלוג, וכ"כ שם סה"ר במ"צ והוסיף דהיינו אונקיא וחצי, דהיינו $\frac{1}{8}$ ליטרא (כי הליטרא י"ב אונקיות) דסובר שהלוג הוא ליטרא ע"ע לוג. [ותהי' חצי שמינית $\frac{1}{16}$ לוג ושמינית שבשמינית (- אחד משמנה בשמינית) = $\frac{1}{64}$ לוג, ע"ע קורטב].

ובכ"ז אפשר שגם שמינית הקב (- חצי לוג) נקרא שמינית, [וחצי שמינית = $\frac{1}{4}$ לוג] כמו התומן הארמי שנקרא כן לדעת הרשב"ם ע"פ המהרש"א בין $\frac{1}{8}$ לוג ובין $\frac{1}{8}$ קב, ע"ע וע' שמינית מברנית, [ודוגמא לדבר רביעית, שהוא $\frac{1}{4}$ לוג, ובכ"ז פירושו לפעמים, לדעת רש"י, רביעית הקב, עיין הערה רנו), אכן הרשב"ם שם בריש העמוד כ' בזה"ל: אבל שמינית לשון נקבה היינו שמינית הלוג [ועיין הערה הנ"ל שהוא חולק על רש"י גם בפירוש רביעית].

שמינית מברנית. א"ר חנינא לוגא דאורייתא תמונתא עתיקתא דמורייסא דציפרין א"ר יונה הכים אני לה דבית ר' ינאי הוון מכילין בה דבש, תני חצי שמינית מברנית הישנה רסה) א"ר יוחנן דירן הות, ולמה

הברייתא שהשיעור האמיתי יותר מזה אך קשה לפרמ'. בכ"ז לא קשה כ"כ. וגם בפ"י המש' להר"ם כ' ואם תשים השירים שני שלישים, כמו שנומה דעת הירוש', נראה שמפרש גם הוא את הירוש' בהמפרשים הנ"ל וזהו תימא דהרי כ' שם דלריב"ב השיעור הוא ה' אלפים אמות שלימות והשירים חמש שביעיות? - (ועיין בפ"ם שבי' שמפרש את הירוש' ע"פ דברי הר"ם הנ"ל שבי' שנומה דעת הירוש' לשיעור ב' שלישי אמה, - ולא הרגיש בקושיה הנ"ל) - ואולי סובר הרמב"ם כי כל הסוגי' בירוש' הנ"ל איננה קאי על דברי ריב"ב אלא על דברי ר"ע נכי גם בדפוס הראשון היו עדיין מסודרות כל המשניות של כל פרק ופרק יחד ראשונה ואח"כ נסדרה הגמרא על כל הפרק עיין מבוא הירושלמי דף קלט, וודאי שכן ה' גם בהכ"י -] או סובר דהבבלי והירוש' פליגי בדעת ריב"ב, ועדיין הרצ"ע. -

שליש. ירושי. וכל בשלש עפר ארץ ישע"י מ-יב, ותשקמו בדמעות שליש תהלים פ-ו, רש"י בישע"י כ' בשם מנחם שם כלי ובהללים כ' משמו כלים ששותין בו (במחברת מנחם שלפננו איהא: כלי נבלים הם, ולא נוכר ששותים בו), וא"כ אין ענינם ככאן. אכן י"ם שהוא שם מדה (ללח וליבש), דכ"כ רש"פ מדה חשובה ורדיק - מדה גדולה, ויותר מפורש מעט הביא הרד"ק בשם אביו: מדה שהיא שליש המדה הגדולה, ועדיין הדבר סתום כי לא נדע שיעור המדה הגדולה ולא נדע השליש ממנה כמה הוא ולד"ק השליש היא הסאה ונקראת כן לפי שהיא שלישית האיפה, עיין פירסם ע"ו, ווינער II 42 בהערה שם.

ו"ם דשליש דישע"י הוא אצבע השלישית, האמה ע"ע, וראה"ק נראה לי שמפרש בשלש בנ' אצבעות גדול אצבע אמה, וזהו שיסר בסלוק לפ"ש וכל הרי קדם, כאצבעו שקלו וגבעות עולם תמך כהוד אנדלו'. גיא וכל עפרה, כצדורה" הכינו - היינו דכל העפר יחד שקל ותמך והכין בנ' אצבעות הנ"ל, ואולי כוון לזה גם רש"י שבי' בישע"י שם בשי"ם בשלש מגודל עד אמה. ולפי מה שהבאתי בע' אמה שיש קורין לאמה אצבע סתם, אפשר ה' לאמר שגם ראה"ק כוננו באצבע לאמה, ובצדורה לאצבע הסמוך לגודל, ובוה הסולק מעליו קישית התוס' עירובין כא, א ד"ה אחד מג' אלפים (שסברו שכוננו בצדורה לאמה) מהא דביטא קרי צרדה לאצבע שאצל אנודל, דאפשר שגם

רסה) יש מפרשים דמלת הישנה על התמונתא קאי, רצ"ל תמונתא הישנה, אבל לפ"ז קשה מאי פריך ולמה לא אמר עתיקתא הא אמר הישנה ולחלק בין עתיקתא לישנה לדעתו דחוק ונעיון שקלים מ"ג הלכה ב' דשם בזמנת הגרסא ודמה קרי לה עתיקא, אכן הק"ע הגיה גם שם ולמה לא קרי) עכנ"ל שקאי על מברנית, ורצ"ל מבריא הישנה, וכלשון קצרה הישנה יודם הישנה ערכין פ"ט מ"ו, והוא ע"פ המבואר במגילה ה"ב דמבריא היא דקת והיתה בימי יב"ן, ובמדרש כ"ר פכ"ג אמרו מבר' ע"ש טיבירואים (שהורדם בנאה וקראו ע"ש טיבירוס, בשנת תשע"ה לאלף הרביעי) ותירץ בהפלאה שבערכין ששברוא הנוכרת היא מבריא אחרת ע"ש, ושפיר קורא את זו של יב"ן: ישנה. ואפילו למד"ס ששברוא תרא הוה רק שנתרבה ובנאה הורדם מחדש (עיין ש"ת) עכ"פ הרחיב גבולה, עד כי הרסו את בתי הקברים שהיו שם לפניו (מסתמא) תוץ לעיר, ובנאו במקומם את העיר כמו שבי' ביוס'פון, ועיין ירושי' שביעית פ"ט הל"א ובבבלי שבת לג, ב דרשב"י מרכי מבר' והיינו מטעם האמור ואפילו נודה לדעת הח' א. קאמינקא במאמרו רשבי' וסהרת הגליל שמעם אחר בדיכוי הנ"ל, עכ"פ נאמנה לנו עדותו של היוס'פון בזה שנתרבה העיר והיתה גדולה מבראשונה, ושפיר קורא לחלק העיר שהיתה בנוי' מקדם מבריא הישנה ועיין ירושי' מגילה פ"א ה"א שאר"י על כנישתא דכופרא הרא עיקר מבריא קדמייתא שמעם ג"כ שהי' מבריא ישנה ומבריא חדשה. -

ולמה לא אמר עתיקתא בנין דהות ביומוי, אית דאמרי דהות זעירא ורבת וזעירת ולא זעירת כמה דהוות . ירוש' שבת רפ"ח וש"ג . הק"ע פ"י דחצי שמינית מברנית היא רביעית . ותהי' השמינית ב' רביעיות , חצי לוג , דהיינו שמינית הקב , עיין שם בפנים . והנה לפי גרסתנו ופירושו יהי' הקב המברני שוה לקב מדברי [ורביעית מברני שוה לרביעית מדברי] וזה אי אפשר להתקיים, עיין לקמן—, גם רביעית מאן דכר שמה הכא (ועיין בשקלים שהגר"א סרס כל הסוגיא, ואולי מפני הקושי הלז), ע"כ לולא מסתפינא הייתי אומר שהמלה, "חצי" מ"ס (ונשהרכבה ממלת תני) וכצ"ל: תני שמינית מברנית , וכוונת הדברים דבמקום שאמר ר"ח דלוגא דאורייתא הוא תמונתא ... דציפרון , אמרו בברייתא שמינית מברנית [כי שמינית ותמונתא שתיהן פירושו] 1/8, רק הראשונה לה"ק והשניה ארסית] והשמינית המברנית כמו התמונתא... דציפרון (סו) שוה אל ב' שמיניות . מדבריות דהיינו 1/4 קב מדברי דהוא לוגא דאורייתא , ולכן שאלו כיון דבין ר"ח ובין תנא דברייתא כונתם אל מדה אחת הגדולה פי שנים ממדה מדברית, א"כ למה קורא אותה ר"ח עתיקתא , ותנא דברייתא לא קרי לה עתיקתא ? ותרצו דבזמן תנא דברייתא עדיין היתה המדה היא והשתמשו בה (משא"כ בזמן ר"ח דלא השתמשו בה עוד , רק במקרה) , וא"ד תרצו דג' מדות היו זעירא (שהיתה שוה אל 1/4 מדבריות ונקראת ציפורית) ורבת (שהיתה שוה אל 2 מדבריות, ונקראת מברנית) ודועירת (שהיתה שוה אל 1.5 מדבריות) אך לא זעירת כמה דהות . (דהראשונה היתה רק 1.44 והיא - 1.5) , ע"ע קב מברני וע' תמונתא (סו) ולכן לא אמר תנא דברייתא , עתיקתא" שלא יטעו דכוונתו אל הראשונה שהיתה רק 1.44 [והא דלא חש תנא דברייתא שמא יטעו דכוונתו להבת 1.5 ? אפשר שזו האחרונה לא היתה נקראת מברנית , והא דלא חש ר"ח שמא יטעו דכוונתו אל הבת 1.44 ? אפשר דתמונתא ... דמורייסא היתה ידועה דהיא הבת 2 ואפשר שזה הטעם שפרט דמורייסא"—שלא נטעה דכוונתו אל הבת 1.44].

שמנין. ע"ע שמין .

שמציה. ע"ע פוסקא.

שנה. שנה האמורה בקדשים ... בבתי ערי חומה ...

רסו) ומהא שמצינו המשקלות ציפורי וטבריא שוין , כמו שאמרו סוטה י"ב אכן המלך אבן שאנשי ציפורי ואנשי טבריא שוקלין בה מסתבר שגם המדות של ציפורי וטבריא היו שוות. (רסו) וע"ע קב מברני שהמדה ההיא היתה בימיו ר' ינאי, וזה שאמרו כאן רבתי ר' ינאי הוון מכילין בה דבש—ושם מבואר דבימיו ר' יוחנן תלמוד ר' ינאי (אשר וראי ידע המדה המברנית) אודעיות המדה, וזה שאמר כאן ר' יודן הות (לשון עבר) שידע אותה לפניו, ובשעה שאמר כן כבר נתקנתה . ולחנם הגיהו המגיהים בשקלים , ר' יודן היא" במקום, ר' יודן הות" — (רסו) כמוע"ק ב, א איתא לענין אכילות אמילו יום אחד ואמילו שעה אחת. וז' בתש"י מ"ב הוכח בט"ז וש"ך יוד"ע ס' קלט דהיינו כל שהוא, והביא ראיות לזה . וכדפי"ר ע' שעה כ: ואנתנו רשמנו בגליון המ"ב , רא"י מפורשת" דמצינו לשון שעה על דגה כמימרא זמן קצר מהא דרה"ש דף יח , רנ"א אדם נידון בכל שעה שנאמר לרעיים תבחננו הרי דרגע ג"כ מקרי שעה בלשון חכמים , וזה פשוט וא"צ לפניו ע"כ . וגם אני אומר כי זה פשוט וא"צ לפניו כמו שהבאתי מת"א ומת"ר , אבל במח"כ לא ירד לפשוטן של דברי המ"ב . המ"ב ידע ששעה אפשר שתהי' אך רגע , אבל נסתפק בשיעור שעה הנזכר לענין אכילות כמה היא , וע"ז הביא ראיותיו שם כמבואר למעיון , ובלתי ראיותיו וראי דצריך לפניו . — (רסו) ובאור"ש הכללי כ' , שעה זמנית" אחד מכ"ד ליום שלב, רציל מעל"ע . וזהו טעות , דשעות כאלו נקראות , שעות השוות" , ומצאנו עוד איות מאחרוני המכתבים שפעו בזה . —

שעה. מלא ש"ת לזמן קצר, מונבל ובלתי מונבל.—רנע אחד שמות לג-ה ת"א שעה חדא (רסו) וכן כרנע במדבר טז—כא ת"א כשעה , גם ברניאל ד-מו נמצא כשעה חדא . ומוה בתלמוד ריש ברכות משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, על ראשית הזמן, ושם מ, ב בשעה שהצבור מתפללין על המשך הזמן, והרבה כיוצא בזה. וכ' תלמודי ר"י ריש פרק אין עומדין , שבהרבה מקומות" כשאומר שעה אין רצ"ל שעה דוקא אלא זמן מועט [ובח"ס או"ח ס' קצט הביא דברי תר"י בלשון , דרוב סתם שעה שבש"ס" וכן העתיקו אחרים אחריו , ולכן נתקשו בזה מעט , ובאמת לשון תר"י הוא כמו שהעתיקתי אני].—ומלבד זה יציינו ע"י שעה א) אחד מכ"ד ליום שלם (מעל"ע) , כמו שאמרו בזהר ויקהל דף קצה, ב דלתלת סמרין אתפלג לילא בתריסר שעין... ואי אתוספן שעתי בלילא אינון שעתי דאתוספן דיסמא אינון . וע"ש בהנה בשם הרמ"ק והש"י דכוונת הדברים שהיום והלילה יחד מתחלקין לכ"ד שעות שוות (רסו) ושעות אלו הן שעות דתקופות כמפורש במשח"ס מזמור יט בשעה שהוקנים נכנסים לעבר את השנה נוטלין מן היום ונותנים ללילה (עיין מכתב מהרא"ה הנדפס בסוף ארצות

וקצבו על ידה שיעור מסבעות של תורה (שכתב ושבעל פה), אבל משקלם משתנה מולו וממל"ם. והר"ח בכורות פ"ח אות כ"ב מצא משקל שפ"ד ג"ש (דהיינו משקל הסלע לדעת הגאונים) לוח אחד, והר"ם מרובורק הובא בב"ח חר"ם סי' פ"ח ופרישה ומ"ז יוד"ע סי' ש ה מצא משקלם לוח וחלק עשרים מלוח. והג"ש סי' י"ב אות ל"א - לוח וחלק חמשה עשר מלוח [ובחזיה"ש ובחז"י סי' א' הרבה להשיב עליו, אבל דברי שניהם רק השערות בעלמא כאשר יראה המעיין בדבריהם] והגאון בצצה"ח יוד"ע סי' רכ"ג כ' שמצא משקלם 0,9 לוח. ועיין במהר"ל סי' קס, הביאו הב"ח והר"ח שר"ש שכ' ששיעורא דשעורה כמדומה שאין אנו בקיאים כולו האי—, גם הלוחים שונים היו במז"ז שונים, יס"י ואין אנו יודעים שיעור הלוחים של הגאונים הנ"ל. ע"כ בחרתי לי דרך אחרת לקצוב את שיעור השעורה, והוא ע"פ מה שכתבו הרמב"ן בהל' בכורות שלו, והכפ"פ דף סג שמשקל ד' גרעיני שעורה הוא כמשקל גרעין של חרוב, ומשקל זה האחרון לפי שמצאנו בסחה"מ הוא 4.8 גראן פאריזי (ואין חולק בדבר) נמצא שמשקל השעורה הוא $(4.8/4) = 1.2$ ג"פ. ושיעור זה משתווה לשימת הריב"ש להשיעור שזכרתי בע' אונקיא ע"פ האו"י, ע"כ על שיעור זה סמכתי לחומרא בסידור חשבונות השקלים והמלעים ושאר המסבעות הנערכות עמהם.

שעל. שת"ז לפסת יד או רגל, והושאל למדת הלח והיבש, מי סדר בשעלו מים ישע"י מ-יב, בשעלי שעורים יחוקאל יג-יט, ע"ש בפ"י רש"י. ולדעת הרש"פ הכונה שם לכף היד, וז"ל הרד"ק: ענינם כמו אגרוף כלומר מלא אגרוף.

שעורה. בהרת כגרים וחוט יצא ממנה אם יש בו רוחב שתי שערות וקוקה לשער לכן נגעים פ"ד מ"ה. והנה הרמב"ם אצל שיעור ל"ז שערות מ"מ פ"א ה"ז, ושיעור ד' שערות שם פ"ג ה"א כ' כדי צמיחת ... שערות, דהיינו השערה עם יניקתה סביב סביב כחצי רוחב שבין שער לשער, ולפ"ז יהי' רוחב כ' שערות כמרחק שיש בין ג' שערות עכ"ז דרשה יוד"ע סי' ק"צ וע' ערשה, אכן אצל שיעור ב"ש שם פ"ד ה"ז לא זכר הר"ם צמיחתן, ולא ארע למה.

שפופרת הנוד. עירוב מקיאות כשפופרת הנוד מקיאות פ"ז מ"ז. כשתי אצבעות חוזרות למקומן שם. ואתא כתיספתא שם פ"ה בינוניות של כל אדם, ולא אמר בעבט—ואין כל מובן לדברים אלו, ונראה שערבוב אותיות איכא התם וצ"ל ולא מארבע בט' בטפח

רס"י) עיין ד"ח ומ"ז שם. ועיין שו"ת סהר"י ברונא סי' קכא שכ' שהלוח (של מרז) הוא ז' גדולים וכ' שה"ם לרש"י שהוא 2,5 אונקיא קלוגיא או 6 לוח קלוגיא הם כ"ה גדולים נמצא דלוח קלוגיא של רש"י הוא רק $5/7$ לוח של מהר"יב — אלא שכמדומה לי שטעות נפל בספרו וצ"ל ל"ה, דז"ל (כפי שמצאתי רשום אצלי) וזההגים לתת ל"ה גדולים ... כי הר"ח מרובורק כ' שה"ם הוא חמש לוח כסף, ולוח כסף ז' גדולים ... והמיימוני והגאונים שיערו אלף וחשע מאות ועשרים שעורים ... ויש מקילים למירוש רש"י בפ' ואלה המשפטים שהוא הצי אונקיא למשקל הישר שבקלוגיא והוא כ"ה גדולים .. ובפ' דו"ה מירש רש"י שקל הוא סלע וסלע ד' דינרין ודינר שקל כמו זהב ... אי"כ ה' שקלים ... ד' לוח וי"א ה' לוח וכן מר"ז (ז' רש"י) בפ' משפטים, ע"כ. הוא הרושב (לה"א) את החצי אונקיא דרש"י, ח' לוח סתם, דהיינו אלו שזכר בראשית תשובתי, ושמים דשיעורן ל"ה גדולים וכי שיעור ר"ח מרובורק הוא אליב"ד דרש"י — (ואליב"ד דמיימוני והגאונים הוא יותר מן ל"ה גדולים, ועולים ל"ב) ואין הספר ת"י עוד, —

אמצות החיים ח"א). ולדעת הרב באפריון שלמה גם הא דאמרו פסחים נה"ב מקדמינין ל"י שעה אחת, היינו שעה אחת משעות השוות (אבל לדעתי לא משמע כן מאותה סוגיא). ב) חלק אחד מ"ב שעות ביום או מ"ב שעות בלילה בין שהיום והלילה שווים— בתקופת ניסן ותשרי—, ובין שאינם שווים— בשאר עתות השנה—, ואם היום ארוך או שעות היום ארוכות ושעות הלילה קצרות, ואם הלילה ארוך או הוא להיפך, ונקראו שעות אלו שעות זמניות רצ"ל שארכן וקיצורן תלוי בזמן שהן אחד מ"ב בו, כמו ברכות פ"א מ"ב עד ג' שעות ושם פ"ד מ"א עד ד' שעות, וז"ל פיהמ"ש להר"ם ריש ברכות: ודע כי כל השעות הנזכרות בכל המשנה הן שעות הזמניות, וענין הזמניות הן השעות שיש מהן יב"ש ביום ויב"ש בלילה [ועיין בן יוחאי שער ז' מענה קלא דף קמ שהביא מקור לזה מפסחים יב, ב: ה' חמה במזרח ז' חמה במערב ... שית יומא בקרנתא]. והן שעות של זמני ק"ש ותפלה ושאר מצות התלויות בזמן, ועיי' ח"ס או"ח סי' קצט מה, שהאריך בכל אלה.

ובהא דאיתא ב"ק ג, א שעה ראשונה אמר להם שלום שני' א"ל שלוי' שלישי' א"ל עלתה, פליגי גדולי הפוסקים; דעת הריב"ש סי' ש"פ וסי' ת"ו דהיינו שעות השוות, א' מכ"ד כמעל"ע—ודעת המהר"ט ח"ב סי' כ"ו דהיינו זמן מועט, ונ"מ לענין דינא דעד שתצא נפשו. ועיי' שו"ת רע"א החדשות סי' מז, ברית יעקב סי' מ', ונחלת דוד סי' י"ח מה שנו"נ בזה.

שעורה. על אלו טומאות נזיר מגלח על... עצם כשעורה נזיר פ"ז מ"ב, ובכלים פ"ז מ"ח איתא כשעורה שאמרו (עצם כשעורה, רב) לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית, ועדיין לא נדע שיעורה. ואם כי ממה שכתבו חהמ"ד שהאמה הערבית שהיתה שוה אל 144 ג"ש בינוניות, היתה שוה אל 213,058 קוים פאריזיים, ירענו שרוחב השעורה הבינונית $(= 213,058/144)$ הוא 1,4796 ק"פ, או $(14796/12) = 0.1233$ צאלל פאריזי, [או $2.25 \times 1,4796 = 3,3291$ מ"מ], אבל במשנה שם אמרו דשעורה שאמרו זו מדברית, ואם כן אפשר דאין ללמוד שיעורה משיעור ג"ש בינונית של חהמ"ד הנ"ל (היינו לענין עצם כשעורה). ככ"ז השערות שזכר הרמב"ם לענין רוחב האצבע, ע"ע מסתבר שהן הן שזכרו חהמ"ד, עיין מהר"ט שניות יוד"ע סי' י"ט, ועל פיהן סדרתי כל חשבונות המדות והמשיחות במחברת זו.

ובדברי הגאונים נזכרה השעורה בתור משקל.

והביא שעורים ובטור ח'מ ס' שח רפס), כן בזמנו
 הי' ערך החמין להשעורים כערך 16 אל 15 והוה
 השקל $(300 \cdot \frac{10}{15}) = 820$ גרעיני שעורה, כשיעור
 הגאונים והכי מסתבר כרי למעט במחלוקת, וכן מצינו
 אצל ר"ע אלמראבטי שהוא צ"ג ג"ש דהוה השקל
 $(96 \cdot 3 \frac{1}{3}) = 320$ ג"ש רפס*,—ואם שמצינו עימור הל'
 כתובה דף סב, ב מראבטין שראוינד קל מזה, אבל אי
 אפשר לאמר שיהי' זה האחרון המראבטי של רש"פ כי
 המראבטי ההוא אינו אלא 86,4 ג"ש ולא יהי' השקל רק
 $(86,4 \cdot 3 \frac{1}{3}) = 288$ ג"ש, והוא פחות הרבה משיעור רש"פ
 שהוא 300 גרעינים, ועוד חמ"ם], וז"ל ריא"ג כפי שמוכר
 בכפ"פ דף 64 (ובכ"ח ח"ה דף 37 נשתבשו הדברים):
 שקל הקדש (היינו בן כ' מעה) שעורו שלשה זיהובים
 ושליש ערביים מפני שאמרו פרק יש בכור אמר רבא
 סלעא דאורייתא תלתא ותילתא, ונראה לי שגם שיעורו
 חצי אונקיא, 300 גרעיני חמה, או 320 גרעיני שעורה,
 כחשבון רש"פ הנ"ל (והגאונים), כי בן כ' רש"פ בהקדמת
 ספרו שרוב דבריו לקוחים מריא"ג, ועיין בע' דינר
 ערבא, שהי' דינר ערבא בן צ"ו ג"ש, או דרחה וחצי,
 (ובאמת מייצא וערבא חד הוא).—והכפ"פ כ' שכונתו
 אל דינר אלקירוואן שהוא לפ"ח 1,44 דרחה דהיינו 92,16
 ג"ש והוה השקל 307,20 ג"ש, וסמך על מה שהוכיח
 שם. ברף ס"ד מדברי הרי"ף שדינר ערבא שיעורו כך,
 אבל מלבד שדינרון ערביים שונים היו ע"ע דינר ערבא
 הנ"ל, הנה כתבתי שם שספר רי"ף שאינו מוגה נודמן
 להרב בכפ"פ, ואין כל יסוד להוכחתו הנ"ל.—

גם היוסיפון ועוד הרבה חכמים חושבים את
 השקל של קדש חצי אונקיא, עיין באקה 6 VI ואפשר
 שמה שכ' רש"י שמות כא-לב שהשקל משקלו חצי
 אונקיא, ג"כ כונתו לשקל של קדש בן כ' מעה, ע"ע
 שקל, ונראה שגם מה שכ' הח' הארמני הובא אצל
 באקה דף 162 בהערה, שששת אלפים שקלים הם
 אלף וחמש מאות אונקיות, רבע אונקיא לשקל,
 היינו לשקל של חול חצי שקל של קדש (עיין לקמן)
 אבל השקל של קדש שהוא שני שקלים של חול משקלו
 חצי אונקיא [וראי' לדבר שחושב שם את הככר (מאלאנד)
 ששת אלפים שקלים ואין כבר יותר מן ג' אלפים שקל,
 ע"ע].—אלא שאונקיות שונות היו במז"ז שונים, ע"ע,
 וקשה לכוון משקל כאור"א מהחצאי אונקיות שזכרנו,
 ובפ"ז שמות לו-יג, הובאו דבריו בספר הישר

(ב-מטח) כי אתיון דדין כאתיון דדין, וכ"ה הלשון בר"ש
 וברא"ש הל' מקואות סוף סמ"ו ובכ"מ מקואות פ"ה, וע"ש
 בפנים ובטור יוד"ע סר"א וב"י שדעתם דהני ב' אצבעות הן
 מה' במטח והיון $\frac{2}{5}$ מטח או $(2 \cdot \frac{2}{5} = 4)$ 1,6 גודל.
 והר"ם שם פ"א מ"י ובהל' מקואות פ"ח ה"ז ורב
 שם מ"ז כתבו דהן שתי אצבעות הסמוכות לגודל
 דהיינו אצבע ואמה, ונעלם ממני אם סוברים שרוחב
 שתיהן שוה כאור"א $\frac{1}{5}$ מטח ולא הוה בשתיהן
 רק 1,6 גודל כדעת הטור והב"י הנ"ל, אי שם ב"רים
 שהאחת יתירה על $\frac{1}{5}$ מטח, ובשתיהן הוה יותר מן 1,6
 גודל רפס, ומסתבר לי שהוא לדעתם יותר מן 1,6
 גודל, דלפי מה שכתב בב"י שם ד"ה צריך
 שלא יהיו מ"ם ובכ"מ מקואות פ"ד ה"ד שיעור
 של שפה"ג להרמב"ם גודל מית רפא) ובערך
 זית והערה קמ"ז מבואר שלהרמב"ם קוטר הוית הוא,
 לכה"פ, יותר מן 1,533 גודל, ואי נימא דשפה"ג להרמב"ם
 פחות מן 1,6 גודל יהי' החילוק בין השיעורים קטן
 מאד. —

שקל. נזכר הר"פ בתנ"ך ומבואר בתו"ט ששקל הקדש
 של משה הי' עשרים גרה, ובימי יחזקאל
 הוסיפו עליו שתות מלבר והוה כ"ד גרה (תוס' בכורות
 ה, א ד"ה ושקל בשם ר"י ועיין בצ"ק שם), וי"ם דבימי
 יחזקאל הי' עדיין כ' גרה כפשוטא דקרא יחזקאל מה-יב,
 רק אח"ז הוסיפו עליו שתות (תוס' שם בשם ר"ת).
 ולדעת הרמב"ן והתשב"ץ נזכר בכתובים גם שקל בן
 ל' גרה כי הבתוב נחמ"י י-לג והעמדנו עלינו מצות
 לתת עלינו שלישיית השקל בשנה לעבודת אלקינו,
 יאמר הרמב"ן שמות ל-יב והתשב"ץ ח"א ענין קעב
 דהיינו י' גרה, כמחצית השקל של משה כי בימי
 נחמיה הי' השקל שוה לשקל ומחצה של משה דהיינו
 ל' גרה. —

ולדעת הירוש' משקל השקל חצי אונקיא, ומסתבר
 לי דכונתו. אל שקל בן כ' גרה (ולא לבן כ"ד גרה)
 עיין ע' אונקיא ונרמס, וכ"כ רש"פ והשקל חצי אונקיא
 דאמר רבא (בכורות ג, א) סלעא דאורייתא (שקל בן
 כ' מעה) תלתא ותילתא, ואמר הגו"ל משקל ג' דינר
 מייצת, כלומר ג' מוראבטו, ושליש (כצ"ל) והן עשרים
 מעין, [ויסיום והמענה מ"ו גרורים של חמה, ע"ש.—
 והוה השקל $(16 \cdot 20) = 300$ ג"ה. ונראה לי כי כמו בזמן
 חכמי הלמוד (עיין בי"מ פ' בסוגיא דלהביא חמין

רפ) ועכ"פ לא יותר מן 1,8 גודל, כי אפילו נשוה את האמה להגודל ואת האצבע לחומש טפח עדיין לא הוה רק $4 \frac{1}{5} = 1,8$, ובצעה"ח יוד"ע ר"ס קע"ה משמע שסכר דגם למדים שוית הוא כתצי כיצה יהי' קוטרו קטן משפה"ג, ובאמת זה אינו דלמדיס
 כן יהי' קוטר הוית מעט יותר מן 1,93 גודל (עיין הערה קפ) משא"כ שפה"ג שלא יגדל קופרו לכל הדיעות מן 1,8 גודל ככתוב.—
 רפא) ומה דאיתא בתוספתא כלים כ"ם פ"ו הובא בר"ש כלים פ"ו מ"ד ושאר כל הכלים שאינן יכולין לקבל ויחוס כמו, השפופרת—
 דנראה ששפופרת קטנה מוית? — עכ"ל יפרש הרמב"ם שאין זה, שפופרת הנוד". והכי מסתבר דהרי סתם, שפופרת"א אתמר בלא מלת
 הנוד".— רפס) ובמעיני החכמה לרא"ל שם, משמע שמי' שעורין משקלן פחות מעט ממ"ז חמין, וזה תמוה. וע"ש
 בפנים סכפה"ג נשתבשו הדברים ברפוס.— והרב בצעה"ח יוד"ע ס"י רכ"ג, כ' דשעורים קלים מתמים בערך שלישי וזה ודאי קשה, ועוד
 יותר קשה על התב"ש בחידושו לסנהדרין צח שמשמע מדבריו שמשקל ו' סאין שעורין שוין למשקל ה' סאין חמין, אף שמוכר שם באותו
 ענין את הסמ"ע ס"י שח שמוכר את הסוגי' דב"ם הנ"ל, ואם כי מצינו שעורים אדומים שהיו גרועים מסתם שעורים, ואפשר שהיו
 קלים מסתם שעורים, אבל אין ענינם לא לדבריו הצ"ע ולא לדבריו הת"ש, כאשר יראה המעיין שם ושם. — ודע כי כס' שה"ג
 משער אריה פרק פ"ה ובתשב"ץ ח"ג על"ז כי שמשקל החמנים והשעורים שוים, אבל אפשר שהם כ' כן לפי סו"ז.— רפס) אם 320
 ג"ש הם חצי אונקיא יהיו 384 ג"ש (= סלע) = 0,6 אונקיא, והוא כשמת התשב"ץ שזכרתי בע' סלע, ע"ש.—

(מנה של חול) מתחשב בעשרים וחמש סלעים (מאה זוז). [והא דקורא לכבר של חול מנה? אולי למד זאת מקרא דיהוקאל מה-יב שאמר עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל (סך הכל ס' שקלים) המנה יהי' לכם, הרי דקורא מנה לס' שקלים, שהם לדעת ר"ח הגיל' ס' מניס, דהיינו ככר של חול (יט) עיין ידי יוצר בנחל איתן בפרשה שקלים שם]. — ולדעת הח"צ גם באגדת (כצ"ל, ועיין לקמן) ראב"ה אשר הובא בספר הישר לר"ת סי' תצה קורא למנה שקל ראמר התם: שקל זהב שלש מאות של כסף אשר אין כל מוכן להדברים כמו שהם, לכן מפרש הח' הלז דכונתו במלת שקל למנה, כ"ה סלעים כדעת ראה"ק, ואחרי שערך הכסף להזהב הוא כערך 1 אל 12 כמו שב' ר"ת שם התי' המנה זהב (12 * 25) שלש מאות שקלים כסף, עש"ל, ואם כי דבריו מושכלים, אבל קשה לכוון זאת בדברי ר"ת, ואיך יאמר ברישא, שקל' ויכוון למנה ובסיפא יאמר, שלש מאות' סתם בלי זכרון שם הממבע ויכוון לשקלים פשוטים, גם יפלא ממני לאיזה ענין זכר באגדת ראה"ק דשקל זהב הוא ג' מאות שקלי כסף? ואני רואה שדברי ר"ת בספר הישר הם הדברים שהובאו משמו בתוס' כתובות צט, א ד"ה ונתן ובתוס' זבחים קי"ב ד"כ גבה וש"ג, וכי מ"ס נפל בספר הישר וכצ"ל: ג' שקלי זהב שש מאות של כסף, כמו דאיתא בתוס' [ובא לתרץ סתירת הכתובים שגבי קניית דוד את גורן ארנון דכתוב אחד אומר (ש"ב כד-כד) שקלים חמשים וכתוב אחד אימר (דהיאא כא-כה) שקלי זהב שש מאות, ועיין בתוס' כתובות שם שגם התם הובא זה בשם אגדת דראב"ה] —

וכונתו בשקל לשקל פשוט ולא למנה. — ובתלמוד נקרא שקל גם החצי סלע (= י"ב מעה = ב' זוז), כמו שנראה מהא דאמרו מע"ש פ"ב מח"ט הפורט סלע.. שקל כסף ושקל מעות, הרי שסלע הוא ב' שקלים או שהשקל הוא חצי סלע, וכ"ה בכ"מ כיוצא בזה—וכ' ברמב"ן שמות ל-יג ושעם זה (שקורין חז"ל לחצי סלע שקל) מפני שהעם קורין שקלים לחציו הסלעים שהיו, שקלים" בכל שנה ושנה. וי"ט

לר"ת סי' תקס כ' שהשקל שני זהובים וחצי פחות מ' שעורים כי ס' חצי שקל (יט) הוא ריטל והריטל ע"ב זהובים כל זהוב צ' שעורים וכשתחלקם לס' חלקים יבוא זהוב וי"ח שעורים (לחצי שקל ש) הם מאה ושמונה (שעורים) עש"ל, ויהי' השקל השלם $0.4 = (1/250)$ אונקיא או [רמ"ז ג"ש [ועיין בספר המסעות של כ"ר שמואל הקראי, נגזי ישראל בספ"ב ח"א דף 13 שראה בירוש' שקל הקדש שהי' משקלו חסר מ"ה דרהם (קרי מה' דרהם יטג"י) דנב, רצ"ל ג' משקלות וא' דנב, ולהלן שם כ' שהמשקל הוא ו' נראות מעות ואחרי ששקל הקדש, שהוא כ' נראות, הוא ג' משקלות (י"ח מעות), ואחד דנב, יצא לנו שהדנב הוא ב' משת או $1/10$ שקל הקדש, ולפי מה שכ' המויל הערה יט, שהדרהם של המחבר הוא מ"ח ג"ש (וה' דרהם 240 ג"ש) יהי' השקל של בעל המסעות הגיל' (= 240 ג"ש פחות $1/10$ שקל) = 218 ג"ש (בקירוב), והוא קרוב לשיעור הפ"ז הגיל' [והוא קמון הרבה משיעור הגאונים (שחושבים את השקל של קדש 820 ג"ש), ואפילו משיעורו של רש"י, ע"ע סלע]. ושיעור עוד קמון מזה מצאתי בס' החנוך סי' קה שכ' ששקל של שלמה (?) הוא ק"ס ג"ש (יט) דהיינו חצי שיעור הגאונים והרש"פ, והוא רבע אונקיא—, ושיעור כזה מצינו גם אצל חה"ע. [ולר"ת לפי הכנת הריב"א, ולר"ה"ג לפי הבנת הכפ"פ, ואולי גם להשערי שביעות, הוא עוד מעט פחות מזה], ע"ע דינר [ויפרוטה]. וכבר כתבתי בע' גדה שלדעת הראב"ע לא הי' משקלו רק פ' ג"ש, דהיינו שמינית אונקיא, (וכ"ז אם משקל השעורים של כולם הי' שוה), וע"ע סלע שיעורים שונים להסלע ועל פיהם ישנה גם שיעור השקל.

ולדעת ר"ח בירושלמי ומדרש, שקלים דנביאים הם לימירין (מנין) ודכתובים קינמירין, ע"ע כסף, ועיין תיב"ע ירמיהו לב-מ שאת הקרא שבעה שקלים ועשרה הכסף תרגם שבעה מנין, ועשר סלעין דכסף (יט) וכן קורא ראה"ק למנה של חול (= מאה זוז) שקל, דכן יסר בפ' שקלים ככר הגדול (= של קדש) כגודל שני מנה (= ב' ככרים של חול), והמנה (ככר של חול) עולה עד ששים שקל (= ס' מנה של חול), והשקל

(יט) תקנתי ע"פ ספר הישר, והמויל לא הרגיש בזה, — ודע שסימו שם והגדה י"א שעורים וצ"ל י"א פחות חומש (וכמזכרתי לי שהח"צ העיר ע"ז), והוא קרוב אל $1/6$ דרהם (כי $64/10 = 2/3$), וע"ע גרה. — רפג"י ומחבר את האהבת ציון (הובא בירושלים שנה ר' דף 145) לא הבין כונת הדברים וקרא, מהדרה"ב' וסבר שדנב (עיין לקמן) הוא דנקא, ולכן כ' והוא דרהם חסר דנקא והם דברים שאין להם שחר. — (יט) בהנה שם תמה שחולק על הרמב"ם, וזו לא קשה כ"כ. אך לי קשה גדולה מוז שבס' ש"כ כ' בעצמו ושקל הקדש בקבלה שהוא משקל ש"כ ג"ש מכסף סהור, וע"ש סי' שנה, ולא ארע אם העיר מי ע"ז. — (יט) בכ"ז את הקרא דשמואל ב' כ"ד ויקן דוד את הגרון... בכסף שקלים חמשים תרגם בכסף סלעין חמשים, ולא תרגם מנין חמשים ונאוולי משום דמוכב זה מקרא דרה"י, עיין ובחים קי"ב ב ורש"י שם על אתרו וכן את הקרא דיהוקאל שהבאתי לקמן בפנים תרגם תלתות מניא עטרין סלעין, מנין כספא עטרין וחמש סלעין, רבעית מניא חמש עטרין סלעין, ולא מנין, ונאוולי משום רישא דקרא דכתוב והשקל עשרים גרה, הרי דשקלים דהאי קרא, לכה"מ, הם שקלים משם, ועיין בכורות ג, א במהרש"א מה שתמה באמת מהאי קרא על ר"ת) ומה דמיום התרגום כלהון שתיין, מנין' (כ"ה בדמוסוס שלנו וכ"ה הגרמא ברש"י?) ע"כ שאין זה הרבים מהשם, מנה" שפירושה כ"ה שקלים, אלא ש"מ מלשון מנין ומספר, כמו ומנין שבטו ישראל עורא ו—ו ורצ"ל שסך הכל היה מספר ששים שקלים, או שמנה כאן פירושו סלע ע"ע מנה. — ונהתוס' בכורות ה, א ד"ה עשרים איתא כולהון שיתון (ולתא למלת מנין) מנה רבא מנא דקודש יהא לכון, ווראי אתא שפירז ובידי יוצר כתב דהא התרגם יוב"ע כלהון שתיין, מנין' הוא משום דסוכר דשקלים דקרא הם מנין, עיין לקמן בפנים, אבל לא ארע איך אפשר לאמור כן בדעת התרגום, אם תרגם כאן כל השקלים דקרא סלעין? — גם לא ארע איך ירש את המלות מניא מני שנוכרו בתרגום שם, ואין הספר עוד לפני. — רפ"ו ועי' בפסיקתא וסרתא פ' מקורי שב' ס' מניס הם ככר שלם שנאמר עשרים שקלים ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהי' לכם סך הכל ס' עכ"ל, הרי שסוכר גם הוא שהם' שקלים דקרא הלז הם ס' מנה (דהיינו ככר), ועכ"פ המנה דקרא הלז הוא ככר. —

הביא מפירוש הראב"ד כ"י תומן הוא שמינית הסאה דהיינו ג' לוגין, ולדעת רנב"ה היא ב' אונקיות אחת מיו ברובע [כצ"ל ומעות דמוכח היא מה דנדפס סביב הנמרא ובעה"ש, אחד מיו, דכ' שם דעוכלא היא אונקיא וחצי והיינו א' מח' ברובע עכ"ל, הרי שהרובע לדעתו היא $(1.5 \times 8) = 12$ י"ב אונקיות, א"כ ב' אונקיות הן $\frac{1}{6}$ רובע. ולדעת הר"ם בשמ"ק היא א' כט"ז נקב, דהיינו $\frac{1}{4}$ לוג [ולדעת שניהם נעלם מסני מעם השם תומן]. - ובירוש' שבת פ"ה ה"ב, וש"ג איהא לוגא דאורייתא תומנתא ... דצפורין, ונראה שהיינו שמינית הקב, דהוא חצי לוג, אלא דמיירי התם במדות מדברניות, - שהיו כפלים משל מדבריות, ע"ע קב מדברני, - משא"כ בהלמודן דמיירי (עכ"פ להסמיג) במדות מדבריות (כנראה מחשבון הביצים שלו) - וע"ע תמונתא.

תורמוס ארנב"י תולה (כתהרלבנן) בפשפש עד כתורמוס נדה נח, ב, ולא פירשו המפרשים שיעורו, והס"ט למד משה שכ' רש"י (ד"ה לדברי אין קץ), שלרבנן תולה אפילו כסלע ויותר - שתורמוס גדול מסלע, שהרי רנב"י אמר שאפילו לרבנן אינה תולה יותר מכתורמוס ואי נימא שתורמוס פחות מסלע, או רק כסלע, איך אומר רש"י הכא שתולה אפילו ביותר מסלע? רמ"ז אלא שהיו קשה לו ע"ז, מהא דכ' דרש"י בעצמו ביצה כה,ב שהתורמוס רחב כמעה קמנה והמעה הלא היא רק $\frac{1}{24}$ סלע, וודאי אינה גדולה כסלע עש"ל, ותיירץ בעל"ג בתירץ א' דאפשר שאף שבכמשקלה (ז' בשו"י) קמנה הרבה מסלע, בכ"ז התי' רחבה יותר מסלע, כמו שמצינו לפונדיון (האיטלקי) שקמין (בשו"י) גם ממעה, וככ"ז רחב מסלע סתם, עכ"ל, ומאי דמספקי' לו להרב בעל"ג, פשיטא לי להגאון הרב רש"י, עד שמדברי רש"י דביצה נופא הוכיח שתורמוס גדול מסלע סתם. וז"ל בשו"ע שם ס"ק י"ז, בתורמוס הוא מין קמנית ... ורחב כמעה (רש"י ומע"מ) ומעה גדולה מפונדיון, ופונדיון הוא איטלקי וגדול מסלע סתם, עכ"ל. ואם מדברי הרב צ"ע, דאיך פסק ותנא סתמא דמעה גדולה מפונדיון הא הרא"ש ודעמ"ו סברי דאין מטבע של כסף פחותה ממעה, ולדידהו "מסתבר" שהפונדיון של נחשת שהי' שיה במחירו לחצי מעה כסף, הי' גדול מהמעה, אחרי שהנחשת זול הרבה מהכסף, ועי' פרי דעה שם, ונאולי לזה כווננו גם המקשים על הרב, שזכר

בצצה"ח

וי"ם דגם בימי משה הי' שקל של חול כזה, וזה שנאמר כמ"פ בתורה, "בשקל הקדש" שלא נמעה שכונתו לשקל של חול (חצי שקל של קודש), ולכן היכא דנאמר שקלים סתם מפרשים שהם שקלים של חול (וע"ע הקל) אבל דעת הרמב"ן שם איננה כן, וכן התוס' בכורות ה"א ד"ה ומנה כתבו אבל שקלים (בימי משה) של חול ושל קדש שוים]. -

ולדעת רש"י נמצאים (בהלמוד ז') גם "שקלי מדינה" שהם שמינית חצי הסלע (= $\frac{1}{4}$ זוז) דו"ל כ"ק לו,ב ד"ה סלע מדינה: וכל מקום ששינוי שום כסף מדינה בין סלע בין "שקל" הוי שמינית לצורי. וגם רי"ע ב' בשם ר"ח בזה"ל סלע צורי ד' דינרים וסלע מדינה פלגא דזוזא ... "ושקל מדינה" חצי סלע מדינה רמ"ז ולא אדע אל איזה מקום כיוונו. -

שרגש. תרתין שרגושי כוסאנו עירובין כמ"ב וכ' הערוך מרה ידועה שהיתה כפומבדיהא ולא פירש שיעורה וכפ"י ר"ח ב' מדות קמנות אינן ידיעות עכשיו, ולדעת הח"ק הן מדות גדולות לא קמנות, ורש"י כתב שהוא תרווד, ע"ע.

ת.

תומן, תומנתא טל"א ופירושה שמינית. במשורה. שלא ירהיח .. ומה משורה ... ק"ו... ולוג, וחצי לוג, ורביעית (ותומן, ב"ח) וחצי תומן ועוכלא, ב"ב פמ"ב ופ"י הרשב"ם לגרסת המהרש"א שתומן הוא שמינית הלוג, וכן על הא דאיתא התם עושה הוא סאה ... וקב וחצי קב, רובע וחצי רובע תומן ועוכלא, פ"י בפ"י המיוחס לרש"י שסביב הרי"ף, שהתומן הוא שמינית הלוג. אכן הרשב"ם מוחק בבבב"א, וחצי רובע" ומפרש שתומן האחרון הוא שמינית הקב ודהיינו שמחלק בין תומן דלח שהוא $\frac{1}{8}$ לוג, ובין תומן דביש - שהוא $\frac{1}{4}$ קב, עכ"ז במהרש"א שם, והכי מסתבר שהרי במדות הלח חשב את התומן אחרי רביעית הלוג, ודהיינו דהוא שמינית הלוג רמ"ז משא"כ ביבש שחשבו אחרי רובע חקב, לפי גרסת הרשב"ם, שמסע שהוא שמינית הקב גם הנמקי" שם, והסמיג' לאוין קנב כהכו שהתומן ג' ביצים, שמינית הקב (ולא חלקן בין לח לביש). ובערוך הביא הגרסא רובע, וחצי רובע" תומן ועוכלא, וככ"ז כ' פ"י תומן קב (= שמינית הקב) שהוא חצי רובע וזה צ"ע. ובד"ם

רמ"ז הרב סיים והוא ב' דינרים, ונראה דרצ"ל ב' דינרים מדינה, אף שלא זכרם כלל. - רמ"ז אלא שצלע"ק כה שכ' הרשב"ם שם בסוף העמוד, כל' רובע רביעית הקב וכל רביעית שבנמרא רביעית הלוג וכן תומן שמינית הקב ... אבל שמינית ... היינו שמינית הלוג, עכ"ל. שמסע דאין תומן לעולם רק שמינית הקב, ולא שמינית הלוג. - רמ"ז ולא אדע מה הי' לו להרה"ר ע' תורמוס שכ' שהס"ט רצה לומר שהוא יותר מסלע ולא הביא שום רא"י לדבריו עכ"ל, והרי ראית הס"ט אלימטא היא, ואם כי העל"ג מצא מקום לדחותה, עי"ן לקמן, אך איך אפשר לומר שלא הביא שום רא"י, ובפרט שהרב הנ"ל לא זכר מדברי העל"ג, - והוא כ' להכריח שהמעה והתורמוס השהו אליו - לדברי רש"י - הם יותר מסלע, ממקום אחר, וז"ל אחרי התבאר... דפשפש גדול מכגרים, ואחרי התבאר במתניתן דנגעים פ"ז דשיעור פשיון הגרים הוא סלע (הס"ט) אינו סכונן, והלשון אינו מרוקק עי"ן הערה ע"ט) א"כ אי איתא דמעה זו גדולה מגרים וקמנה מסלע הל"ל ופשה ועמר על מעה ... וזו ראיה ברורה עכ"ל, ואני אינני רואה כל רא"י סתם, דאפשר שהמעה קמנה מסלע, וגדולה מגרים אבל א"א לרבע בתוכה כגרים, כמו דבעינן אצל נגעים, והוצרך לומר ופשה כסלע. - ע"ע גרים. -

רש"י, "מעה קמנה" – נאו אפשר, והוא יותר מסתבר. שמה שבי במעה קמנה, אין נונתו כלל למעה תלמודית, דאיך יסמן את התורמוס לאנשי זמנו בדבר שלא נדע בזמנו עוד? – אך כונתו לאיזה מסבע שהיתה בימיו, ונקראת בפי היהודים או "מעה קמנה" – אלא שלא ניחא לי בזה מסעם אחר, דכנודע התורמוס δέμος, פעיגבאהנע) קמן הרבה מסלע, ובפרט לדעת רש"י שמגדיל רוחב הסלע עד כדי שני שלישי טפח, ע"ע – ע"כ מסתבר מה שכי בעל"ג בתירוץ השני, שאין מדברי רש"י בנדה ראוי כלל שיהא התורמוס גדול מסלע עש"ל. ועיין בצ"צ שם שגם אדמו"ר ז"ל חזר בו, והעלה שיעור התורמוס פחות ממה שכי בשלחני, אך לא ביאר שיעורו לאחר חזרתו. –

תחום שבת. אלף אמה מגרש ואלפים אמה תחום שבת, סומה פ"ה מ"ג. אלפים פסיעות בינוניות וזו היא תחום שבת, עירובין מב"א. ומכאן רואים אנחנו דאמה וכת ז"ט) ופסיעה בינונית חד הוא, וע"ע פסיעה. –

תלם ש"פ פתיה. הרוצה לעשות שדה משר משר מכל טין בש"א שלשה תלמים של פתיה (ג' תלמים של מח"שה ס"ל. יפתח וישרד אדמה, רב) ובה"א מלא העול השדוני, כלאים פ"ב מ"ו. ובירוש' שם ה"ד, אמרו על זה אר"ז בשם רח"ר עושה שתי אמות על שתי אמות ומיצר והולך אפילו כל שהוא. ולדעת הרב קאי על דברי ב"ש שני תלמים של פתיה הם ב' אמות, נמצא כל תלם 2/3 אמה, – ולדעת התו"ם קאי על דברי ב"ה דמלא עול השדוני הוא ב' אמות ודאי לת"ה אתיא מ"ו פ"ג דכלאים כב"ש, ודלא כהלכתאן וכ"ג מדברי המ"ש. (ובהפ"ש אות לו פ"י כהרב, דהיינו דהשיעור קאי על דברי ב"ש, ובהלכתא נבירתא כ' כן להלכה. ולא פירש מעמ"י). – עוד איתא ההם במתניתין וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו, ופ"י הרב ששיעור ב"ש קרוב להיות שוה לשיעור ב"ה – א"כ שיעור דב"ש זומר מדב"ה [דכן הקמן נתלה בגדול. רמ"ן. וכ"ה בהו"ט ומה דקשה ע"ז א"כ ב"ה לחומרא והו"ל למתני בעדיות נבי קולי ב"ש וחומרי בה"ז צוה הרב בתו"ם לעיין בפ"י הרב רפ"ג דיבמות ורפ"ח דחולין מה שכי בישוב קושי' כזו, ועיין מה שכי בתו"ם שם. אכן דעת המ"ש מפני הקושי' האמורה, כי דברי ב"ה קרובים לדברי ב"ש, וכי שיעור דב"ה זומר מדב"ש, וכ"ה בתפ"ש ובמשנה אחרונה [ולוי יש רא"י לפירוש הרב והתו"ם – דדברי הראשונים נתלו בדברי האחרונים – מהתו"ם טוע"ק ג"כ הובא בתו"ם ריש שביעית דעל הא שאמרו, עד מתי חורשין בשדה אילן ערב שביעית דבש"א כל זמן שיפה לפני ובה"א עד העצרת, כתבו התו"ם ד"ה עד העצרת דשיעור זה יותר מכל זמן שיפה לפני. והנה שם סיימא מתניתין וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו. ועכ"ת שמפ"שים שדברי ב"ש קרובין לדברי ב"ה

בצצה"ח בהשטמה ב' מהל' נדה, ועל זה לא תהי מה שתרץ הגאון בצ"צ, שיש חבל נביאים דלית להו הא דהרא"ש, אחרי דלא על עצם הדבר קשה להו, רק על מה שכי הדבר סתמא, כאלו אין מחלוקת בזה, עכ"פ, לכאורה, אפשר לומר כן אליב"ד רש"י, – אשר בדידי' אגן קיימינן, – לתרץ את דבריו שלא יסתרו וא"ו נוסה שהקשה הגאון בצ"צ מהא דרש"י בעצמו כי קדושין יא, ב שהמעה היתה המסבע הקמנה שבצורו וא"כ הפונדיון ע"כ אינו מסבע צורי, ויש לומר שהוא כסף מדינה שמעושו כסף ורובו נחשת כמו שכתב הרמב"ם, הנה בע' איסתרא הבאתי שרש"י לית לוי' הא דהרמב"ם, – ומלבד זה תירץ הרב בעצמו קושיתו במוט"ד. אך לא ביארו הגאונים איך אפשר להיות כן שמטבע שהיא חלק מ"ח (הפונדיון) או כ"ד (המעה) מהסלע התי' גדולה מן הסלע? – ובפ"ד שם תירץ דנהי שהפונדיון הי' אחד מס"ח בסלע מ"מ הי' גדול ממנו ... דהסלע כסף מווקק והפונדיון מעורב עם נחשת ועופרת, אבל לא אדע מה הועיל בזה לגדל המעה (אשר אך לגדלה אנו צריכין הכא) שהיתה לרש"י כסף מווקק כמו הסלע? ומה שתירץ עוד, דאפשר דהסלע קמן ועב טובא, והפונדיון (וכן המעה) הי' גדול ודק, בלתי מסתבר כמו שכתבתי בע' פונדיון האיטלקי. והגאון בצ"צ כתב כי אדמו"ר הגאון ז"ל סמך בכתמים על התו"ם ורבותיו של רש"י שגם המעה כמו הפונדיון אינה מסבעת צורי, ושפיר אפשר שתהי' גדולה מסלע. – ולא זכיתו להכין דבריו, דמה לנו אם לדברי התו"ם יש לומר שהמעה גדולה מסלע, וכי כתבו התו"ם שהתורמוס גדול כמעה? וכי נמצא כזאת באיזה מקום בתלמוד? – הא רק רש"י כ"כ מדעתו דנפשי, והוא משום שסובר, שמעה מסבע קמנה, אבל התו"ם שמכרי שהמעה מסבע גדולה, אפשר יאמרו שהיא גדולה מתורמוס, דאין נודל התורמוס תלוי בגודל המעה, ורק לסיימא בעלמא נקט רש"י הכי לשטתו שהמעה היא קמנה. – ואפילו נסכים שהציל את דינו של אדמו"ר ז"ל, עריין קושיית המ"ש על רש"י במקומה עומדת ואלאמר שהתורמוס דנדה הנ"ל איננו התורמוס דביצה ואיננו צמח כלל, רק שם מסבע הוא התרמוס הנזכר במדרש איכה הוצאת הרה"ח ב' יחי', שהיו לרב"ם מסבע נחשה משקל ט' אונקיות, ואפילו לדעת המשביר הי' עכ"פ ד' אונקיות, והוא הרבה יותר ממשקל הסלע שאפילו להמגדילים שיעורו לא הי' יותר מאונקיא (ע"ע מ"י"ם, תרמ"ס ומ"ע) – לדעתי דחוק. – אבל הפלא על הגאונים הללו שלא שמו עין למה שדקדק רש"י וכי: "כמעה קמנה" – הרי שלא השוה את התורמוס לסתם מעה שהיא של כסף, אל איזה "מעה קמנה" (וראיתי באפ"ש, שגם הוא העיר ע"ז) – ואפשר שכונתו, "למעה קמנה" בשו"י, וגדולה ברחבה לפי שהיתה של נחשת או כסף סיגים, וע"ע טריסיה, שמסתבר שהיתה של נחשת, שקוראה

שהתמנייתא דעכשו הוא $\frac{3}{4}$ לוג. והוי השמינית דועירת ולא זעירה כמו דהות (ע"ע מברני) רק ששמינית הוא לה"ק ותמונתא ותמנייתא ל"א. — תקל, תקל"א, מלאים, והוא השקל העברי (כמו שלש בל"ע ותלת ותלתא בל"א, שלג בל"ע ותלג תלגא בל"א, וכדומה) וכן תרגם יב"ע ש"א יז-ה, אז את השקלים דהתם תקלי. — ואונקלוס שתרגם בקע משקלו בראשית כד-בב תקלא סתקלי, וכן בקע לגלגלת שמות לח-כו. — תקלא לגלגלתא, אף שהבקע הוא רק חצי שקל של קדש, ע"ע עכ"כ כונתו לתקל של חול חצי שקל של קדש, ונאולי הם גם התקלי של היב"ע וסובר דשקלים דהני קראי שקלי חול הסתק כמו השקל של חול הנמצא הר"פ במוי"ג. אלא שהשקל הזה האחרון הוא חצי סלע בן כ"ד מעה (היינו חצי שקל של קדש אחרי שהוסיפו עליו שתות) והתקל של אונקלוס הוא חצי שקל של קדש בן כ"י מעה (היינו קודם שהוסיפו עליו שתות), ע"ע שקל. ובתלמוד מצינו תקלים שהם ממש כהשקלים של חול הנ"ל, רצ"ל חצאי סלעים, דכן נזכר יומא נחב, תקלין חרתין ותקלין עתיקין (והוא כמסנה ח' פ"ו דשקלים, רק שם איתא תיקלין) והיינו החצאי שקלים ששוקלים כל שנה ושנה שהם חצאי סלעים. — נמצא שהתקל, כמו הזו והסלע, מציין בתרגום מטבע קודם שהוסיפו עליה שתות ובמ"ג מטבע לאחר שהוסיפו עליה שתות, ע"ע הללו.

ובשבת קמ"א איתא תלתא תקלי וכי רש"י משקל ג' והובים, ולא אדע מעמי, (ואולי כונתו בזהובים דינרי זהב, וסובר כ"ר שד"ץ ה"י משקלו כב' דינרי כסף דהיינו כשקל של חול, אבל הוא דחוק).

תרווד. מל"ם ופירושה כף. מלא תרווד רקב כלים פ"ז מ"ב, כמלא תרווד גדול של רופאים שם, וכי רב"ם שיש מדה מיוחדת להרופאים הנקראת כף, ובתוספתא כלים ב"ם דפ"ו ואהלות פ"ב היבאה נזיר ג, ב איתא מלא תרווד רקב שאמרו ישנו מעיקר אצבעותיו ולמעלה דברי ר"ם וחכ"א מלא חפניו ופ"י רש"י בהדי אצבעותיו. ובגמרא שם איתא וכמה שיעורו (של מלא תרווד) חוקי אמר מלא פיסת היר (בלא אצבעות, רש"י וע"ש בתוס' ד"א מלא חפניו והקשו ע"ז בשלמא ר"י הוא דאמר כרבנן אלא חוקי כמאן לא ר"ם ולא רבנן, והרצו אמרי פיסת היר (דחוקי) ומלא קשרי אצבעותיו למעלה (דר"ם רפט) חד שיעורא הוא (אם כי מקומות שונות הן), ורב שימי בר אדא תירק (דילמא מקשרי אצבעות ולמעלה דר"ם אינו לצד ראשי האצבעות אלא) למשה מר"ב (ע"ין סדרי מדרות דף קעא תוס' ד"ה תיקו) רצ"ל מעקרי האצבעות עד פרק הזרוע, דהיינו

ממש

דלח בכ"ז כונת התלמוד לחומן של סודת היבש שהי' גם לדעת המהרש"א שכינת הקב, ואפשר דלכן ציין הרשב"ם לחומן דסוטה, ולא לב"ב ששם עיקר מקומן, לפי שבסוטה מיידי רק במדות היבש, כמ"ב, דשם נזכרו גם מדות דלח. — רפ"ב בדברי ר"ם נאמר, עיקר אצבעות—ושם"ם דקשרי אצבעות ועקרו אצבעות חד הוא, ע"ין הערה רנה.

ב"ה וכהרב והתוי"ם כאן. — אלא שדברי התוס' צ"ע באשר העירו ע"ז בהגהות הגר"א, במ"ש, ובפ"ם. — דברוש' שם הקשו ולמה לא הניתוח מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, הרי שמפרש הירוש' דשיעורו דב"ה בעיר משיעורו דב"ש, והיינו כפי"ה המ"ש (והפלא על התפ"ש שאף שכאן פ"ה כהמ"ש: בכ"ז בשביעית פ"ו כהתוי"ט והתוס', שדבריהם צ"ע) — ואולי נימא בישוב דברי התוס', אף שהוא בדוחק, שמפרשים הא דהרצו בירוש' שם על קושיהם האמורה, דפעמים שאין הנשמים מצויין ... והוא עתיד להרוש. קודם לעצרת כדברי בש"א — היינו דמהניתן מיירי בהכי והוה ב"ש לחומרא (ובע"ן מה שאמרו חולין נב ב כי איהשיל לענין טימאה איתשיל דהוה להו ב"ש לחומרא) וע"ע ברש"ינהן. — נמצא לפי האמור שלדעת הרב והתפ"ש ג' הלמים הם ב' אמות ($\frac{2}{3}$ אמה להלם), ומלא עול השרונו לדעת הרב מעט יותר מזה ולדעת התפ"ש מעט פחות מזה (ע"ין בדברי הרב ובדברי הרמ"ז שהבאתי לעיל ובתפ"ש שם), ולדעת התוי"ט והמ"ש מלא עול השרוני ב' אמות, וג' הלמים של פתיח הם לדעת התוי"ט מעט פחות מזה, ולדעת המ"ש מעט יותר מזה. —

תמונתא תמנייתא. א"ר"י תמנייתא קדמייתא דהות כמכרי (וגרסת הערוך: ביפורי) הות

יתירה על דא ריבעא ובה משערין רביעית של פסח, פסחים קמ"א. ופ"י רש"י שהיו ממלאין אותה קדמייתא ומע"ין לתוך אותה של עכשו עד שהיא מלאה ומים הנשארים הן הן רביעית. ולא פירש לא מדה תמנייתא קדמייתא ולא מדה תמנייתא דעכשו. ורשב"ם כי תמנייתא (קדמייתא) היינו תומן ועוכלא דמס' סוטה (ח.), והקשו התוס' עליו דבהמזכר את הספינה (ב"ב צ.) חושב לוג ורביעית הלוג תומן ועוכלא, וכל מדה פוחתת והולכת, וכאן משמע שהוא יותר סרביעית. ולדעתו לא קשה הא דהרי יש מגדולים שיעור התומן עד כדי שליש סאה, ע"ע, אלא אי קשה הא קשה דהרשב"ם בעצמו כ', לדעת המהרש"א, שתומן דלח הוא רק $\frac{1}{8}$ לוג, ומענה אפילו ע"ע שהתמנייתא היא $\frac{1}{8}$ לוג מברני, ע"ין לקמן, אכתי אינו אלא רביעית לא יותר, ואיך נימא שהוא רביעית עם עיד תמנייתא דעכשו, אפילו התי' התמנייתא דעכשו שיעור קטן מאד רפ"ח. ע"כ מסתבר דעה הרש"ל שתומן להרשב"ם הוא לעולם שמינית הקב, ורצ"ל כאן בתמנייתא קדמייתא לשמינית קב מברני ע"ע, דהיינו לוג מברני (וכמו שאמרו בירושלמי שקלים פ"ג ה"ב וש"י אר"ח לוגא דאורייתא תמונתא דמורימא דציפורי, הרי דלוגא ותמונתא חד הוא) ואותה ממלאין ומע"ין לתוך של עכשו עד שהיא מלאה והמים הנשארים הם רביעית. וטוה

הערוך שלישי, [והוא קצת ראי' למה שפרשתי דבריו, - אלא שהוא גורם ההם: מרומא במית, וכיה ברשיי שמכיב הרי"ף]. אכן מלשון פיהמ"ש ההם שבי רביעי. . או שמיניהו שממע שמפרש גם ההם שהרמא או מרמא הוא רביעית, ועיין ברשיי שם ובר"ן. והראב"ד גם הוא גורם שם מרמא וכי שהוא משקל ידוע אך לא פירש שיעורו ע"ע אוזיא וזין. -

תרמימר. ע"ע מרמימר.

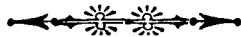
תרמים. ע"ע מרמים, ושם כתבתי שהוא שלישי אם רומי, וכן הוא דעת המשביר, אכן לדעת רב"ם הוא שלשה רבעי אם. והנה האם הרומי הי' של נחשת והי' משקלו לפנים י"ב אונקיות וא"כ הוה המרמים או התרמים ד' אונקיות להמשביר, ופי' אונקיות לרב"ם. -

תרקב. אבל הוא עושה תרקב וחצי תרקב בי"ב פס, וכי הרשב"ם תרקב תרי וקב, דהיינו ג' קבין וכ"כ רשיי ע"ז יח, א ד"ה תרקבא תרי וקב חצי סאה, ועל הא דאיתא יומא יח, א תרקבא דדינרי עיילא לוי מרתא בת ביהתום לינאי מלכא על דאוקמי ליהושע בן נמלא ככהני דרברבי כי רשיי, תרי קב"א אבל הוא מעות דמוכה כאשר נתקן על הגליון, דהרי כי לפני זה שהרקב חצי סאה דהיינו ג' קבין ע"ע רצ) וכ"כ רוב המפרשים, ואולי כדי לייחד את המלה, כי לדעת בעה"ל הוא מלוי *ἐπίκαβος* שלשה קבין. -

ממש פיסת היר, עיין רשיי ותוס' שם. - וכי הרמב"ם מ"מ פ"ב הו"א שמומאת רקב הוא במלא חפנים, וע"ש בכ"ם הטעם משום שפוסק בר"י וחכמים, וכ"כ הרב בכ"ם שהרווד דרקב הוא מלא חפנים, וכ"ה בספר האשכול, ונראה שהיתה הגרסא לפנייהם כמו שהוא לפנינו, מלא חפניו" - אכן בערוך (השלם) אשר לפני איתא בדברי חכמים ור"י מלא חפניו (בלא יו"ד), ואם אינו מהר"פ עכ"פ שסובר שהוא רק חפן אחד. -

תרמא. תרמיא. פלמחו סבין ... אפילו כתרמא חולין קבד"א, לדעת התוס' בכורות נ, א ד"ה דינרא, פירושו גדול. ורשיי פי' רובע הקב וכן הוא בערוך. ועל הא דאיתא ב"ק צ"ב המזוה את חכירו על המטבע והוסיפו עליו אפילו ... כתרמא פי' רשיי סלע גדול במדה מחזקת רובע. ורב"ם כי שהוא מלוי *επίτος* שלישי, ולפי' אפשר לפרשו בכ"ם כפי ענינו, ונוכל לומר דהא דביק שהוסיפו על המטבע כתרמיא היינו כשליש המטבע והוסיפו על הסלע שלישי סלע, מה שמסתבר. וסבור הייתי לאמר שגם הערוך ורשיי שכתבו על כתרמא דחולין, "רובע הקב" אין כונתם שתרמא הוא רובע הקב, רק סברי שתרמא הוא רובע [ואולי ידעו שהוא שלישי, רק מפרשים שלישי מלגו דהיינו רובע מלבד] וכי בחולין הכונה לרובע הקב, אבל בב"ק התי' הכונה לרובע הסלע, כמו שכתבתי ע"פ רב"ם. - אכן בלישנא דהערוך קצת דחוק לפרש כן. - והא דאיתא ביצה כמ"א דבסורא אמרי תרמא ופלגו תרמא פי' גם

רצ) ובדבריו יפני ישראל להחגי' העתקת הח' שפר ח"ב דף 67 כי שנתנה מרתא, כ' קב"ם ולא אדע מעמי' והעיונים שם כפה"כ משוכשים, ואני המה על בעל דבריו יפני ישראל ח"ד דף 121 שנכשך אחרי הדין' הגיל' וכי גם הוא, שני קב"ם, ולא התעורר על הטעות אשר בזה. -

מנחת תודה.

הנני נותן כזה תודה רבה, אל אשר המציאו לי איזה ספרים למלאכתי, ואלו הם ע"ס א"ב: הרבנים הג' הג' .. ארלאוראו ר' א. י. דק"ק חארקוב [וצ"ל *], ויברלו לחיים טובים] ... ברלין ר' ח. דק"ק יעליסאוועמנראד (**). ... ווייל ר' א. ז. ... לעוונסקי, ר' מ. ס. דק"ק קיעוו. והחכמים הנכבדים ... דר' באראן הירש א. בוורצבורג. דר' ראוענבערג ג. י. בקיעוו. תהי' משכורתם שלמה.

י) הרב הזה שחלית אוד לי'א טבת תר"ס, לדאבון נפש כל יודעיו ומכיריו, יעמ"ש. - י) להרב הלו הנני חייב משנה תורה על אשר טרת להעתיק למעני איזה דברים מספרים אשר הי' קשה לפניו לשלחם לי. - ותודה להרב תחכ' באראן דוד גינצבורג על אשר העתיק גם הוא למעני איזה דברים כפי' המש' להרים כלשון ערבי. -